

NORBERT MOJŻYN¹

MIGRACJA WIERNYCH MIĘDZY PRAWOSŁAWNymi
KOŚCIOŁAMI W UKRAINIE A MEDIALNY WIZERUNEK
PATRIARCHY MOSKIEWSKIEGO CYRYLA

MIGRATION OF BELIEVERS BETWEEN ORTHODOX CHURCHES
IN UKRAINE AND THE MEDIA IMAGE OF MOSCOW
PATRIARCH KIRILL

Streszczenie. Przedmiotem artykułu jest zbadanie związku wizerunku medialnego patriarchy moskiewskiego Cyryla w mediach ukraińskich z odpływem wiernych z Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego (Patriarchatu Moskiewskiego) w okresie inwazji rosyjskiej na Ukrainę. Kościół ten, wbrew oficjalnym deklaracjom prominentnych przedstawicieli tego Kościoła, jest powiązany wieloma kanałami z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym. W zakresie wizerunku patriarchy Cyryla artykuł bazuje na depeszach ukraińskiej agencji informacyjnej UNIAN zamieszczonych na portalu unian.net w okresie od 24 lutego 2022 do 24 sierpnia 2023 r., tj. w pierwszych 18 miesiącach trwania wojny rosyjsko-ukraińskiej. Badania wykorzystują teorię negatywizmu wizerunkowego. Cel/teza: Próba wykazania związku odpływu wiernych UKP (PM) do innych Kościołów prawosławnych, który rejestrują badania socjologiczne, z negatywnym wizerunkiem patriarchy moskiewskiego Cyryla w mediach ukraińskich. Metody badań: Analiza zawartości mediów oraz case study. Wyniki i wnioski: Badania potwierdzają bezpośredni związek odpływu wiernych z UKP (PM) z negatywnym wizerunkiem patriarchy moskiewskiego. Zdecydowana większość analizowanych depesz UNIAN-u wiąże Cyryla z pełnoskalowym konfliktem w Ukrainie i przedstawia go jako osobie odpowiedzialnego za agresję rosyjską. Wartość poznawcza: Zjawisko negatywizmu bywa wykorzystywane w mediach jako narzędzie do konstruowania narracji na temat osób zaangażowanych w konflikty. Podjęte badania dowodzą, że w przekazie me-

¹ Ks. Prof. UKSW dr hab. Norbert Mojżyn, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wydział Teologiczny, ORCID: 0000-0002-4013-7664.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa –Użycie niekomercyjne – Bezutworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

dialnym dotyczącym konfliktu i nasyconych dużą dozą emocji zjawiska negatywizmu wizerunku stały się kluczowymi składnikami dyskursu i determinantami wizerunku medialnego patriarchy Cyryla, który mógł mieć wpływ na podejmowanie decyzji przez część wiernych o odejściu z UKP (PM).

Słowa kluczowe: migracja, prawosławie, Ukraina, patriarcha moskiewski Cyryl, wojna rosyjsko-ukraińska, media, negatywizm, analiza zawartości

Abstract. The subject of the article is to examine the relationship between the media image of Patriarch Kirill of Moscow in the Ukrainian media and the outflow of believers from the Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate) during the Russian invasion of Ukraine. This Church, contrary to the official declarations of prominent representatives of this Church, is linked through many channels to the Russian Orthodox Church. In terms of the image of Patriarch Kirill, the article is based on dispatches from the Ukrainian news agency UNIAN posted on the unian.net portal between February 24, 2022 and August 24, 2023, i.e. in the first 18 months of the Russian-Ukrainian war. The research uses the theory of image negativism. Purpose/thesis: An attempt to demonstrate the relationship between the outflow of UOC (PM) believers to other Orthodox Churches, recorded by sociological research, and the negative image of Patriarch Kirill of Moscow in the Ukrainian media. Research methods: Media content analysis and case study. Results and conclusions: The research confirms the direct relationship between the outflow of believers from the UOC (PM) and the negative image of the Moscow Patriarch. The vast majority of the analyzed UNIAN dispatches link Kirill with the full-scale conflict in Ukraine and present him as personally responsible for Russian aggression. Cognitive value: The phenomenon of negativity is sometimes used in the media as a tool to construct narratives about people involved in conflicts. The research conducted proves that in the media coverage of the conflict and saturated with a large dose of emotions, the phenomena of image negativity have become key components of the discourse and determinants of the media image of Patriarch Kirill, which could have influenced the decision of some believers to leave the UOC (PM).

Keywords: migration, Orthodoxy, Ukraine, Moscow Patriarch Kirill, Russian-Ukrainian war, media, negativism, content analysis

Pejzaż religijny Ukrainy

W Ukrainie funkcjonuje kilka Kościołów prawosławnych o różnym statusie i orientacji społeczno-politycznej. Ukraiński Kościół Prawosławny (UKP) jest genetycznie, kanonicznie i duchowo związany z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym, którego zwierzchnikiem jest patriarcha moskiewski Cyryl (Gundiajew). W celu łatwiejszej identyfikacji Kościoła jest on w przestrzeni medialnej opartywany dopiskiem wskazującym na przynależność do Patriarchatu

Moskiewskiego: Ukraiński Kościół Prawosławny (Patriarchatu Moskiewskiego), w skrócie UKP (PM)².

UPK (MP) powstał na progu niepodległości państwa ukraińskiego jako forma kompromisowa między dążeniami do pełnej niezależności ukraińskiego prawosławia od Patriarchatu Moskiewskiego oraz zwolennikami zachowania *status quo*³. Taka forma nie spełniała oczekiwań dużej części prawosławnych Ukraińców, którzy doprowadzili do zjednoczenia niezależnych od Patriarchatu Moskiewskiego Kościołów prawosławnych i powstania nowej struktury – Prawosławnego Kościoła Ukrainy (PKU), a także uzyskali dla niego od patriarchy konstantynopolitańskiego tomosu o autokefalii⁴. Nowy Kościół, akcentujący swój proukraiński światopogląd, zaczął zyskiwać coraz więcej wyznawców, m.in. dzięki migracji wiernych, duchownych oraz parafii z UKP (PM); przejścia te nie zawsze miały pokojowy charakter. Proces ten zintensyfikował się po rozpoczęciu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę. Taka sytuacja wywołała ogromne niezadowolenie RKP i osobiście patriarchy Cyryla, który nie tylko potępił decyzję Konstantynopola o przyznaniu autokefalii, ale posunął się do stwierdzenia, że tomos zachęca do przemocy⁵.

Na liczne związki UKP (PM) z macierzystym RKP wskazują nie tylko media, ale także wyniki działania Państwowej Służby Ukrainy ds. Etnopolityki i Wolności Sumienia⁶ oraz ukraińskich ośrodków badań socjologicznych. Według danych zebranych w końcu 2022 roku przez Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii za całkowitym zabronieniem funkcjonowania UKP (PM) wypowiedziało się 54% badanych⁷. Wyniki te zostały potwierdzone w listopadzie

² D. Brylov, T. Kalenychenko, A. Kryshal, *Mapping the Religious Landscape of Ukraine*, (Peaceworks no. 193), US Institute of Peace, Washington 2023, s. 13.

³ S. Plokyh, F. Sysyn, *Religion and nation in modern Ukraine*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Toronto-Edmonton 2003, s. 91-92.

⁴ J.J. Coyle, *Ukraine May Be Getting Its Own Church, but Not as Fast as Poroshenko Thinks*, Atlantic Council 24.04.2018, www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-may-be-getting-its-own-church-but-not-as-fast-as-poroshenko-thinks (dostęp: 9.12.2023).

⁵ *Russian Holy Synod Issues Statement on Lawlessness and Violence in Ukraine*, Pravmir.com 28.02.2019, www.pravmir.com/russian-holy-synod-issues-statement-on-lawlessness-and-violence-in-ukraine (dostęp: 12.01.2024).

⁶ *UPTs i dali ye chastinoyu Rosiys'koy pravoslavnoy tserkvy – vysnovok spetskomisyyi. Shcho tse znachyt'*, BBC News Ukrayina 1.02.2023, <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64485904> (dostęp: 13.01.2024).

⁷ *KMIS: Bilshist' ukrayintsiv – za zaboronu UPTs (MP)*, BBC News Ukrayina 27.12.2022, <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64112628> (dostęp: 19.01.2024).

2023 przez ośrodek badań socjologicznych Centrum Razumkova (Razumkov Centre) przy wsparciu *Przedstawicielstwa Fundacji Konrada Adenauera na Ukrainie*. Wskazują one, że negatywny stosunek do UKP (PM) u większości obywateli Ukrainy wynika z przekonania o związku UKP (PM) z RKP i osobiście patriarchą Cyrylem, i jego roli w wojnie rosyjsko-ukraińskiej: 65% respondentów uznało, że RKP i patriarcha moskiewski Cyryl wspierają agresję Rosji na Ukrainę; tylko 4% było zdania, że RKP i patriarcha moskiewski Cyryl są za pokojem i przeciwko wojnie, a 8% było zdania, że RKP i patriarcha moskiewski Cyryl nie mają jasnego stanowiska w sprawie wojny na Ukrainie⁸.

Tab. 1. Przynależność wyznaniowa mieszkańców Ukrainy

L.p.	Kościół	2023 [%]	2022 [%]	2021 [%]	2020 [%]
1	Prawosławny Kościół Ukrainy	42,2	36,4	24,1	20,0
2	Ukraiński Kościół Prawosławny (MP)	5,6	6,5	13,3	13,6
3	Inny Kościół prawosławny	0,0	0,1	0,6	0,5
4	Jestem po prostu prawosławny	12,6	19,0	21,9	26,8
5	Nie wiem	0,4	0,8	0,8	1,1
6	Nie jestem prawosławny/Brak odpowiedzi	39,2	37,3	39,4	37,9

Źródło: Centrum Razumkova, 2023⁹.

Negatywny stosunek do UKP (PM) znalazł też wyraz w postawie samych wiernych w postaci migracji z UKP (PM) do innych Kościołów prawosławnych. Badania Centrum Razumkova przeprowadzone w dn. 9-15 listopada 2023 r. pokazują, że wskaźnik zadeklarowanych wiernych UKP (PM) sprzed wojny (2020) wynoszący 13,6% zmniej-

⁸ Yu. Yakimenko, A. Bychenko, M. Mishchenko, *Ukaryins'ke suspil'stvo, derzhava i tserkva pid chas viyny. Tserkovno-religijna sytuatsiya v Ukrayini -2023*, Razumkov Tsentre, Konrad Adenauer Stiftung, Kyiv 2023, s. 22, <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/19/2023-Religiya-F.pdf> (dostęp: 1.02.2024).

⁹ Tamże.

szyl się ponad dwukrotnie po wybuchu wojny rosyjsko-ukraińskiej (2023), wynosząc 5,6%, przy jednoczesnym wzroście liczby wiernych PKU z 20,0% w 2020 do 42,2% w 2023 roku (Tab. 1).

Pełnoskalowa inwazja rosyjska na Ukrainę w 2022 r. postawiła UKP (PM) w bardzo niewygodnej pozycji. Jego przedstawiciele nie mogli już dalej tłumaczyć otwartej agresji rosyjskiej „wewnętrznym konfliktem”, jak to było w przypadku rosyjskich działań zbrojnych w obwodzie donieckim i Ługańskim¹⁰. Dnia 24 lutego 2022 r. metropolita Onufry, zwierzchnik UKP (PM), zdobył się na słowa krytyki skierowane do prezydenta Rosji. Presja społeczna sprawiła także, że Sobór UKP (PM) niedługo po odwołaniu wojsk rosyjskich spod Kijowa wprowadził zmiany do Statutu Cerkwi (27 maja 2022) mające na celu zerwanie formalnych więzi z RKP¹¹. Jednak ta jednostronna deklaracja nie posiada mocy wiążącej z punktu widzenia prawa kanonicznego RKP.

IDEOLOGIA *RUSSKIEGO MIRU*

UKP (PM) jest kluczowy dla RKP ze względów historyczno-symbolicznych, ideologicznych oraz strukturalnych (mniej więcej jedna trzecia parafii RKP znajduje się w Ukrainie). Podtrzymywaniu związków RKP z UKP (PM) służy wykreowana w Rosji ideologia wspólnoty historyczno-kulturowej Świętej Rusi, znanej pod mianem *ruskiego miru*¹². Ideologia ta odwołuje się do tradycji „wspólnej chrzcielnicy” narodów Rosji, Białorusi i Ukrainy oraz jedności wiary i języka¹³. Patriarcha Cyryl nie przypadkiem zaczął używać pojęcia *ruskiego miru* podczas swojej pierwszej wizyty patriarszej w Ukrainie w 2009 r., kiedy stwierdził, że RKP jest Kościołem nie tylko

¹⁰ N. Mikhailova, *Metropolitan Onuphry: The Blame for the War That Is Going on Is Attributable Not to God, but to Man*, Pravmir.com 20.07.2015, www.pravmir.com/interview-with-metropolitan-onuphry-about-the-war-in-donbas (dostęp: 9.12.2023).

¹¹ *Postanowa Soboru Ukrayins'koy Pravoslavnoy Tserkvy vid 27 travnia 2022 roku*, news.church.ua 27.05.2022, <https://web.archive.org/web/20220528095136/https://news.church.ua/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnja-2022-roku/> (dostęp: 17.01.2024).

¹² A. Higgins, *Evidence Grows of Russian Orthodox Clergy's Aiding Ukraine Rebels*, The New York Times 6.09.2014, www.nytimes.com/2014/09/07/world/europe/evidence-grows-of-russian-orthodox-clergys-aiding-ukraine-rebels.html (dostęp: 19.12.2024).

¹³ N. Lazur, „*Eto kolybel nashey tsyvilizatsii*”: *rossiyskiy patriarch Kirill tsinichno prizval mir zashchitit' Lavru*, 24 Kanal 12.03.2023, https://24tv.ua/ru/vyselenie-monahov-iz-kievo-pecherskoj-lavry-patriarh-kirill-zhaluetsja_n2272318 (dostęp: 21.07.2023); Zolotov A., *The old new player*, „Russian Profile” 2010 no. 7(2), s. 13.

Federacji Rosyjskiej, ale całej „historycznej Rusi/Rosji”, w tym Ukrainy¹⁴. Przyjęcie narracji o Świętej Rusi/Rosji było nie tylko świadomą manipulacją pojęciami (roszczenia Moskwy do Rusi pojawiły się dopiero za panowania Iwana Groźnego), ale i strategią geopolityczną: „Święta Ruś/Rosja”, której jądrem są ziemie ukraińskie, ma odzwierciedlać obszar panowania imperium rosyjskiego w jego historycznych granicach¹⁵. Ideologia ta jest szerzona zarówno przez Kościół, jak i państwo rosyjskie. Jej realizacji służy dawna, bizantyńska koncepcja „symfonii” władzy świeckiej i duchownej (sojusz „ołtarza” i „tronu”)¹⁶. Znajduje ona wyraz nie tylko w promowaniu ideologii *rusского miru*, ale i w prowadzeniu walki religijnej przeciwko antychrześcijańskiemu, hegemonicznemu Zachodowi¹⁷ w obronie zdrowych, tradycyjnych wartości chrześcijańskich, zagrożonych obecnie w Ukrainie¹⁸. Szczególnie dobrze ta ideologia wpisuje się w działania prezydenta Putina, który ideę wskrzeszenia prawosławnego imperium rosyjskiego uczynił jednym z kluczowych celów swojej *Realpolitik*¹⁹. Putin wielokrotnie podkreślał, że rosyjskie prawosławie jest kluczowym elementem rosyjskiego kodu kulturowego i samoświadomości państwowej²⁰. Nic zatem dziwnego, że

¹⁴ M. Suslov, *The Russian Orthodox Church and the Crisis in Ukraine*, [w:] *Churches in the Ukrainian Crisis*, ed. A. Kravchuk, Th. Bremer, Palgrave Macmillan 2016, s. 133-162.

¹⁵ Terytorium kanoniczne w rozumieniu RKP „jest to obszar podlegający jurysdykcji patriarchy moskiewskiego, który spełnia duchową władzę nad prawosławnymi w zakresie doktryny, moralności, dyscypliny itd. Jest to obszar, który tworzą między innymi następujące państwa: Rosja, Ukraina, Białoruś, a więc jest to dawna Wspólnota Niepodległych Państw, ale również Mołdawia oraz Kościoły prawosławne diasporalne w Europie Zachodniej, w Ameryce i w Kanadzie”. Zob. M. Melnyk, *Kanoniczne terytorium rosyjskiej Cerkwi prawosławnej. Co to jest?*, teologiapolityczna.pl 18.03.2022, <https://teologiapolityczna.pl/marek-melnyk-kanoniczne-terytorium-cerkwi> (dostęp: 15.07.2023).

¹⁶ A. Polantseva, „*Simfoniya*” vlastey v Vizantii i Rossii kak preymnitsy Vizantiyskoy imperii, „Nauchnyi Zhurnal Kubanskogo Gosudarstvennogo Agramogo Universiteta” 2016, nr 118 (4), 1513-1529.

¹⁷ M. Suslov, *The Russian Orthodox Church...*, dz. cyt., s. 143-144.

¹⁸ M. Melnyk, *Kanoniczne terytorium rosyjskiej Cerkwi prawosławnej. Co to jest?*, teologiapolityczna.pl 18.03.2022, <https://teologiapolityczna.pl/marek-melnyk-kanoniczne-terytorium-cerkwi> (dostęp: 15.07.2023).

¹⁹ W. Baluk, M. Doroshko, *The role of the Russian Orthodox Church in the context of the Russian-Ukrainian armed conflict*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2021, nr LVI(3), s. 123.

²⁰ V. Putin, *Interv'yu Ol'ivyeru Stounu*, Kremlin.ru 19.07.2019, <http://kremlin.ru/events/president/news/61057> (dostęp: 24.09. 2022).

w odbiorze społeczeństwa ukraińskiego podległy Cyrylowi UKP (PM) cieszy się coraz mniejszym zaufaniem²¹.

METODOLOGIA

Celem badań jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób odpływ wiernych z UKP (PM) może mieć związek z wizerunkiem duchowego przywódcy tego Kościoła, patriarchy Cyryla. W medioznawczym ujęciu wizerunek jest mentalną reprezentacją jakiegoś przedmiotu (beneficjenta) w świadomości podmiotu (odbiorcy istotnego). Na wizerunek składają się takie elementy, jak: postrzeganie (zauważenie treści), identyfikacja, ocena, interakcja i zapamiętanie²². W niniejszych badaniach pojęcie wizerunku będzie traktowane w węższym znaczeniu jako „wizerunek w mediach”²³, a nie wizerunek publiczny, którego zbadanie wymagałoby analizy badań uwzględniającym np. kwestie stereotypów, wyjaśnienia tożsamości czy też szeroko pojętych działań w zakresie public relations²⁴. W badaniach medioznawczych coraz ważniejsze miejsce zajmuje odczyt wizerunku osób duchownych i instytucji religijnych. Jak zauważa Rafał Leśniczak, media są ważnym i systematycznym wyrazicielem społecznej oceny, której podlega działalność instytucji religijnych, w tym ich zwierzchników, której rezultatem jest wizerunek medialny²⁵. Pełnoskalowa agresja wojenna Rosji przeciwko Ukrainie rozpoczęta w 2022 roku zasadniczo przemodelowała w ukraińskiej przestrzeni medialnej wizerunki instytucji i osób zaangażowanych bezpośrednio lub pośrednio w agresję. Do tych instytucji należy UKP (PM) i sam patriarcha moskiewski Cyryl, który z racji wieloletniego zaangażowania w promowanie ideologii *russkiego miru*, bliskich relacji z rosyjskim establishmentem politycznym i wojskowym, obarczany jest przez media ukraińskie współodpowiedzialnością za zaistniały konflikt.

²¹ D. Brylov, T. Kalenychenko, A. Kryshstal, *Mapping the Religious...*, dz. cyt., s. 22.

²² M. Łączyński, *Analiza wizerunku*, [w:] *Metody badania wizerunku w mediach. Czym jest wizerunek. Jak i po co należy go badać*, (red.) T. Gackowski, M. Łączyński, CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 80-81.

²³ Tamże, s. 82.

²⁴ K. Wojcik, *Public relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2015, s. 43.

²⁵ R. Leśniczak, *Personalizacja wizerunku medialnego instytucjonalnego Kościoła katolickiego w kontekście nadużyć niektórych duchownych wobec nieleńnych. Analiza polskich tygodników opinii (2018–2019)*, „Studia Medioznawcze” 2020, nr 21/2(81), s. 555.

Wizerunek medialny patriarchy moskiewskiego Cyryla w przekazach UNIAN-u został zbadany z punktu widzenia strategii negatywizmu. Intensywne wykorzystywanie wiadomości o negatywnych konotacjach, co jest częstym przypadkiem w sytuacji medialnej poważnego konfliktu, prowadzi do poczucia niezadowolenia, zniechęcenia, atmosfery permanentnej krytyki, poczucia strachu, niepewności, zagrożenia, które negatywizm medialny mnoży²⁶. Polski medioznawca, Rafał Leśniczak, wskazuje, że negatywizm w mediach często współlistnieje ze strategią personalizacji, tworząc rodzaj komunikacyjnej diady. To, co związane z konkretnym człowiekiem, i to, co pokazane w negatywnym świetle, bardziej przyciąga uwagę mediów kreując jednocześnie określony rodzaj wizerunku²⁷. Celem niniejszych badań jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy stwierdzona w oficjalnych badaniach sondażowych migracja wiernych z UKP (PM) do innych Kościołów prawosławnych ma związek z negatywizacją wizerunku medialnego patriarchy Cyryla jako zwierzchnika duchowego i kanoniczno-prawnego UKP (PM).

W podjętych badaniach posłużono się metodą analizy zawartości²⁸, która jest sprawdzoną i optymalną metodą służącą do opisu i interpretacji zawartości przekazu medialnego²⁹. Przeprowadzone badania mają charakter zarówno ilościowy, jak i jakościowy, co dopuszcza amerykańska specjalistka od analizy zawartości, Kimberly Neuendorf³⁰. Ponieważ ilość informacji medialnych na temat działań i wypowiedzi patriarchy Cyryla w mediach ukraińskich jest ogromna i niemożliwa do zebrania w całość na potrzeby tych badań, posłużono się metodą *case study*, która pozwala na wybranie próby reprezentatywnych danych. W tym celu posłużono się depeszami ukraińskiej niezależnej agencji informacyjnej UNIAN publikowa-

²⁶ L. Siljanovska, *The Informative Function of the Media: Negativism and the Ideological Component of News*, „Media & Mass Communication. Journal of International Scientific Publications” 2014, Vol. 3, s. 70.

²⁷ R. Leśniczak, *Asocjacja negatywizmu i personalizacji jako narzędzie komunikowania politycznego podczas kampanii parlamentarnej w Polsce w 2019 r.*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2022, nr 65/2(250), s. 30.

²⁸ S. Michalczyk, *Nauka o komunikowaniu masowym: struktura i charakter dyscypliny*, [w:] *Studia nad mediami i komunikowaniem masowym*, red. J. Fras, Toruń 2007, s. 24.

²⁹ T. Gackowski, M. Łaczyński (red.), *Analiza wizerunku w mediach. Podręcznik*, Wyd. CeDeWu, Warszawa 2008, s. 19.

³⁰ K. Neuendorf, *The Content Analysis Guidebook*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA 2002, s. 5-7.

nymi na jej oficjalnym portalu internetowym – unian.net³¹. *UNIAN to największa niepaństwowa agencja informacyjna w Ukrainie i najczęściej cytowane źródło informacji politycznych, gospodarczych i społecznych*. Wchodzi w skład 1+1 Media Group, grupy medialnej działającej na rynku ukraińskim od 1993 roku (wśród jej założycieli był Narodowy Związek Dziennikarzy Ukrainy i Związek Prawników Ukrainy), której obecnym właścicielem jest Igor Kołomojski. *W rankingu portali informacyjnych przeprowadzonym przez firmę sondażową Kantar CMeter w październiku 2022 roku wspomniany portal okazał się jednym z najczęściej odwiedzanych serwisów informacyjnych na Ukrainie z 19% udziałem w rynku*³².

Na potrzeby analizy zebrano teksty informacyjne (depesze) zawierające w swoim składzie frazę (słowa kluczowe) „patriarcha Cyryl” w dowolnej formie gramatycznej. Takich tekstów w okresie pierwszych 18 miesięcy wojny zidentyfikowano 57; 15 z nich było opatrzonych materiałem video. Za jednostkę analizy³³ wzięto pojedynczy tekst informacyjny spełniający kryteria badań³⁴. Zakres analizy objął przedział czasowy: od 24 lutego 2022 do 24 sierpnia 2023 r.

W trakcie badań sformułowano cztery hipotezy kierunkowe:

HK1: Wypowiedzi i działania patriarchy Cyryla przekazywane przez UNIAN nie wykazują znamion agresywnego zaangażowania ideologicznego i politycznego, dlatego nie dają podstaw do niechęci wobec UKP (PM) i wpływu z niego wiernych.

HK2: Wypowiedzi i działania patriarchy Cyryla przekazywane przez UNIAN są zdeterminowane przez silne zaangażowanie ideologiczne i polityczne, dlatego dają podstawy do niechęci wobec UKP (PM) i wpływu z niego wiernych.

³¹ Istnieją dwie równoległe wersje portalu internetowego agencji UNIAN: rosyjskojęzyczna – unian.net i ukraińskojęzyczna – unian.ua; w niniejszych badaniach analizowano rosyjskojęzyczny kontent informacyjny.

³² Kantar CMeter, *Reyting saytiv Kantar: ukraintsy povernulisya do onlayn-shoppingu*, detektor media 22.11.2022, <https://ms.detektor.media/trendi/post/30744/2022-11-29-reyting-saytiv-kantar-ukraintsi-povernulisya-do-onlayn-shoppingu/> (dostęp: 1.06.2023).

³³ D. Prasad, *Content Analysis. A Method in Social Science Research*, [w:] D.K. Lal Das, V. Bhaskaran (eds.), *Research Methods for Social Work*, Rawat, New Delhi 2008, s. 186.

³⁴ Jednostką pomiarową jest każdorazowa depesza, w której treści pojawia się fraza „patriarcha Cyryl”. W badaniach uwzględniono materiał video dołączony do niektórych depesz jako jej integralny składnik. Z badań nie wykluczano także materiałów satyryczno-parodystycznych z uwagi na to, że mają istotny wpływ na sposób kreowania wizerunku.

HK3: Komentarze redakcyjne, wypowiedzi ekspertów i inne materiały zredagowane przez UNIAN osadzają wypowiedzi i działania patriarchy w kontekście agresywnej polityki Rosji przeciwko Ukrainie, z tej racji dają prawo do negatywnej oceny UKP (PM) i stanowią podstawę do migracji wiernych z jego struktur.

HK4: Komentarze redakcyjne, wypowiedzi ekspertów i inne materiały zredagowane przez UNIAN dotyczące wypowiedzi i działań patriarchy Cyryla nie mają żadnego odniesienia do agresywnej polityki Rosji przeciwko Ukrainie, z tej racji nie dają prawa do formułowania negatywnej oceny UKP MP i nie stanowią podstawy do migracji wiernych z jego struktur.

W celu weryfikacji hipotez badawczych skonstruowano klucz kategoryzacyjny zbudowany wokół cechy: NEGATYWIZM PRZEKAZU.

Definicja cechy: negatywna ocena mająca charakter systemowy i aprioryczny, z jaką publikacje mediów ukraińskich przedstawiają obraz patriarchy moskiewskiego Cyryla, jego osoby, działań i wypowiedzi lub zdarzeń z życia prywatnego. Kategorie w ramach cechy:

1. Negatywna ocena osoby patriarchy Cyryla przez UNIAN
2. Negatywna ocena wypowiedzi i działań patriarchy Cyryla przez UNIAN
3. Negatywna forma przekazu informacji (sensacja, skandal, kpina, ironia) w depeszach UNIAN-u.

WYNIKI ANALIZY ILOŚCIOWEJ I JAKOŚCIOWEJ

W celu weryfikacji postawionych pytań i hipotez badawczych w pierwszym kroku dokonano typologizacji depesz w układzie chronologicznym pod kątem występowania znamion zaangażowania patriarchy Cyryla w konflikt.

Tabela 2 prezentuje: 1) łączną liczbę publikacji informacyjnych (depesz) zamieszczonych w portalu unian.net w okresie od 24 lutego 2022 do 24 sierpnia 2023 r. w układzie miesięcznym, dotyczących patriarchy Cyryla, 2) liczbę depesz wskazujących na jego bezpośrednio zaangażowanie w konflikt, 3) liczbę depesz wskazujących na jego pośrednio zaangażowanie w konflikt. Poprzez bezpośrednie zaangażowanie należy rozumieć osobisty udział patriarchy w promocji agresywnych działań przeciwko suwerenności i integralności Ukrainy zarówno w formie czynnej (cytaty wypowiedzi i opisy działań patriarchy), jak również w formie biernej (relacje osób trzecich

na temat jego osobistego udziału). Wśród takich form zaangażowania odnajdujemy: osobiste głoszenie przez Cyryla ideologii *russkiego miru*; potępienie tej ideologii i jej głosiciela – Cyryla³⁵, obciążenie Cyryla przez duchownych odpowiedzialnością za zbombardowanie soboru preobrażeńskiego w Odesie³⁶ czy mianowanie przez Cyryla kapelana wojennego na terytorium okupowanej Ukrainy³⁷. Formy zaangażowania pośredniego w konflikt to m.in.: działalność Cyryla na rzecz służb bezpieczeństwa³⁸, propozycja rozejmu na Boże Narodzenie³⁹ czy krytyka mężczyzn unikających poboru do armii⁴⁰. Dane z analizy treści depesz wskazują na duże osobiste zaangażowanie patriarchy Cyryla: bezpośrednie zaangażowanie – 28 depesz, tj. 49% wszystkich, pośrednie zaangażowanie – 19 depesz, tj. 33% ogółu depesz. Ogólna ilość depesz wskazujących na zaangażowanie wynosi 47 (28+19), tj. 82% ogółu. Dane te jednoznacznie świadczą o dużym stopniu zaangażowania Cyryla w konflikt w depeszach UNIAN-u, a w rezultacie o wysokim stopniu personalizacji konfliktu jako strategii budowania wizerunku Cyryla przez tę agencję. Układ chronologiczny depesz wskazuje na stałą obecność depesz wskazujących na bezpośredni i pośredni udział Cyryla w konflikcie.

³⁵ V. Orlova, *Bunt w UPTs MP: sviashchenniki trebuyut otdat' patriarckha Kirilla pod tserkovnyi tribunal*, unian.net 21.04.2022, <https://www.unian.net/society/bunt-v-upc-mp-svyashchenniki-trebuyut-otdat-patriarha-kirilla-pod-cerkovnyi-tribunal-novosti-ukrainy-11795469.html> (dostęp: 12.07.2023).

³⁶ L. Kozovaya, „*Spasibo, russkiye brat'ya*”: *klirik zapisal emotsionalnoye video iz ruin cobora v Odesse*, unian.net 23.07.2023, <https://www.unian.net/war/spaso-preobrazhenskiy-sobor-v-odesse-razrushen-klirik-zapisal-emotsionalnoe-video-novosti-odessy-12337764.html> (dostęp: 30.07.2023).

³⁷ T. Otovskaya, *Patriarkh Kirill naznachil glavnogo sviashchennika dla voyny v Ukraine*, unian.net 6.04.202, <https://www.unian.net/russianworld/patriarh-kirill-naznachil-glavnogo-svyashchennika-dlya-voyny-v-ukraine-foto-12208350.html> (dostęp: 12.07.2023).

³⁸ V. Prokhorenko, *Patriarkh byl shpionom KGB v Shveytsarii*, unian.net 5.02.2023, <https://www.unian.net/russianworld/smi-vyyasnili-chem-zanimalsya-patriarh-kirill-v-ryadah-kgb-v-zheneve-12134079.html> (dostęp: 30.07.2023).

³⁹ Yu. Kobzar, *Glava RPTs patriarkh Kirill tsinichno prizval k peremiryu na Rozhdestvo*, unian.net 23.01.2023, <https://www.unian.net/war/voyna-v-ukraine-patriarh-kirill-gundyaev-prizval-ustanovit-rozhdestvenskoe-peremirie-12100005.html> (dostęp: 17.07.2023).

⁴⁰ L. Zhernovskaya, *Patriarkh Kirill prizval bogatykh skinit'sya na nuzhdy Rossii, chtoby „obresti spaseniye”*, unian.net 2.04.2023, <https://www.unian.net/russianworld/patriarh-kirill-prizval-bogatykh-skinutsya-na-nuzhdy-rossii-chtoby-obresti-spasenie-12203262.html> (dostęp: 25.06.2023).

Tab. 2. ZAANGAŻOWANIE W KONFLIKT. Bezpośrednie i pośrednie zaangażowanie patriarchy Cyryla w konflikt rosyjsko-ukraiński na podstawie tekstów i materiałów video na portalu unian.net w układzie chronologicznym.

Miesiąc i rok	Liczba wszystkich depesz dotyczących patriarchy Cyryla	Depesze wskazujące na bezpośrednie zaangażowanie	Depesze wskazujące na pośrednie zaangażowanie
Luty 2022	0	0	0
Marzec 2022	0	0	0
Kwiecień 2022	7	6	1
Maj 2022	2	2	0
Czerwiec 2022	7	6	0
Lipiec 2022	1	1	0
Sierpień 2022	2	2	0
Wrzesień 2022	3	0	2
Październik 2022	3	1	1
Listopad 2022	0	0	0
Grudzień 2022	2	0	2
Styczeń 2023	7	4	3
Luty 2023	1	0	1
Marzec 2023	1	0	1
Kwiecień 2023	7	4	2
Maj 2023	4	0	1
Czerwiec 2023	1	0	1
Lipiec 2023	8	4	3
Sierpień 2023	1	0	1
OGÓŁEM	57 (100%)	28 (49%)	19 (33%)

Źródło – opracowanie własne.

Drugim krokiem w podjętej analizie było zidentyfikowanie obecności negatywizmu, jego form i intensywności w przekazach UNIAN-u. Materiał analityczny w odniesieniu do cechy negatywizmu został podzielony na następujące rodzaje: 1) depesze dotyczące patriarchy Cyryla ogółem, 2) depesze negatywne w warstwie informacyjnej i komentatorskiej, 3) depesze o treści neutralnej z negatywnym komentarzem, 4) depesze o treści neutralnej przedstawio-

nej w negatywnym kontekście, 5) depesze neutralne zarówno w warstwie informacyjnej, jak i komentatorskiej.

Tabela 3. NEGATYWIZM PRZEKAZU. Negatywny obraz patriarchy Cyryla rysowany w depeszach UNIAN-u w układzie chronologicznym z podziałem na rodzaje.

Miesiąc i rok	Depesze dotyczące patriarchy Cyryla ogółem	Depesze negatywne w warstwie informacyjnej i komentatorskiej	Negatywny komentarz do neutralnej informacji	Negatywny kontekst neutralnej informacji	Depesza neutralna w warstwie informacyjnej i komentatorskiej
Luty 2022	0	0	0	0	0
Marzec 2022	0	0	0	0	0
Kwiecień 2022	7	6	0	1	0
Maj 2022	2	2	0	0	0
Czerwiec 2022	7	7	0	0	0
Lipiec 2022	1	1	0	0	0
Sierpień 2022	2	2	0	0	0
Wrzesień 2022	3	0	3	0	0
Październik 2022	3	1	1+1*	0	0
Listopad 2022	0	0	0	0	0
Grudzień 2022	2	1	0	1	0
Styczeń 2023	7	7	0	0	0
Luty 2023	1	1	0	0	0
Marzec 2023	1	1	0	0	0
Kwiecień 2023	7	5	1	1	0
Maj 2023	4	0	2	1*	1
Czerwiec 2023	1	0	0	1	0
Lipiec 2023	8	4	1	2	1
Sierpień 2023	1	0	0	1	0
OGÓŁEM	57 (100%)	38 (67%)	8+1* (16%)	7+1* (14%)	2 (3%)

*Materiał o charakterze parodystycznym. Źródło – opracowanie własne.

W podziale depesz cechujących się negatywizmem wzięto pod uwagę ich budowę, która najczęściej obejmuje dwie warstwy: informacyjną i komentatorską. Najpopularniejszą frazą łączącą obie części w depeszach UNIAN-u jest wyrażenie „Jak wiadomo...”⁴¹. Zidentyfikowano 38 depesz przedstawiających negatywny wizerunek Cyryla zarówno w części informacyjnej, jak i komentatorskiej, tj. aż 67% ogółu depesz. Z kolei depesz całkowicie neutralnych wobec patriarchy (w warstwie informacyjnej i komentatorskiej) zidentyfikowano tylko 2, tj. 3% ogółu. Niewiele więcej jest depesz neutralnych z negatywnym kontekstem (najczęściej jest to asocjacja z osobą inkryminowaną, np. z przełożonym ławry pieczarskiej w Kijowie, metropolitą Pawłem, szeroko znanym w mediach ukraińskich pod wiele znaczącym pseudonimem „Pasza Mercedes”⁴² lub negatywne tło wydarzenia) – 8 depesz (14%), a także neutralnych zaopatrzonych w negatywny komentarz – 9 depesz (16%). Do obu ostatnich kategorii zaliczono po jednym materiale o charakterze ironiczno-satyrycznym.

Ostatnim krokiem w badaniach była identyfikacja różnych typów negatywizmu stosowanych w depeszach UNIAN-u. Budowanie negatywnego wizerunku ma bezpośredni wpływ na obniżenie wiarygodności osoby przedstawianej⁴³. Osoby postrzegane negatywnie są często przedmiotem krytyki, która ma charakter podmiotowy (w odniesieniu do osoby) lub przedmiotowy (w odniesieniu do wypowiedzi, zachowań czy stanu). Wypowiedzi negatywne zarówno podmiotowe, jak i przedmiotowe, mają znamiona dyskredytacji, przez którą rozumieć – zgodnie z definicją zaproponowaną przez Mirosława Karwata – krytykę, która ukierunkowana jest na pozbawienie osoby życia publicznego czci i zaufania społecznego. Ten rodzaj krytyki najczęściej nie ma wymiaru merytorycznego, lecz charakter wartościujący, interesowny i dyskwalifikacyjny, a jego celem jest postawienie osoby krytykowanej w złym świetle i zdezwuowanie⁴⁴.

⁴¹ L. Zhernovskaya, *Papa Rimskiy zayavil, chto khochet vstretit'sya z Patriarkhom Kirillom*, unian.net 1.05.2023, <https://www.unian.net/world/papa-rimskiy-zayavil-chto-hochet-vstretitsya-s-patriarkhom-kirillom-12239712.html> (dostęp: 25.06.2023).

⁴² M. Gichko, *Eks-namestnik Lavry „Pasha Mercedes” pytaetsya svyazat' s patriarkhom Kirillom*, unian.net 27.04.2023, <https://www.unian.net/society/eks-namestnik-lavry-pasha-mercedes-pytaetsya-svyazatsya-s-patriarkhom-kirillom-rossmi-12234867.html> (dostęp: 15.07.2023).

⁴³ J. Kaus, *Rola krytyki w kształtowaniu wizerunku człowieka w interakcjach międzypsobowych*, „Scripta Neophilologica Posnaniensia” 2019, nr XIX, s. 61.

⁴⁴ M. Karwat, *O złośliwej dyskredytacji Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 47.

Tabela 4. NEGATYWIZM PRZEKAZU. Typy negatywizmu wobec patriarchy Cyryla wraz z ich udziałem procentowym.

Typy negatywizmu	Liczba depesz o znamionach negatywizmu	Udział procentowy w stosunku do wszystkich depesz
Negatywna ocena osoby patriarchy Cyryla w komentarzach redakcyjnych – <i>ad personam</i>	21	39%
Negatywna ocena wypowiedzi lub działań patriarchy Cyryla w komentarzach redakcyjnych – <i>ad meritum</i>	12	23%
Negatywna forma przekazu (sensacja, skandal, kpina, ironia)	20	38%
OGÓŁEM	53	100%

Źródło – opracowanie własne.

W tabeli 4 cechę NEGATYWIZMU rozbito na trzy kategorie: 1) krytyczny stosunek redakcji do osoby patriarchy Cyryla, 2) do jego wypowiedzi i działań, a także 3) krytyczne formy przekazu dziennikarskiego, w postaci skandalu, sensacji, ironii, parodii czy kpiny. W zakresie stosunku do osoby (*ad personam*) negatywny wizerunek był często budowany z zastosowaniem form defamacyjnych (39% depesz), w rodzaju: „skandalizujący patriarcha”⁴⁵, „oszołom”⁴⁶, „odrażający patriarcha moskiewski”. W mniejszym zakresie (23% depesz) wizerunek patriarchy był budowany poprzez krytykę jego czynów i wypowiedzi (*ad meritum*), np. „metropolita tytoniowy”

⁴⁵ M. Gichko, „*Mezhdousobnaya boynia*”: patriarkh Kirill otmetilsya tsinichnymi zayavleniyami o „malorossakh” v mire, unian.net 16.04.2023, <https://www.unian.net/russianworld/mezhdousobnaya-boynya-patriarkh-kirill-otmetilsya-cinichnymi-zayavleniyami-o-malorossah-i-mire-12220794.html> (dostęp: 15.07.2023).

⁴⁶ I. Boyko, Panin nazval „urodami” Putina i patriarkha Kirilla posle obstrela Odessy Rossiyei, unian.net 25.04.2022, <https://www.unian.net/lite/stars/panin-otreagirowal-naraketnyy-obstrel-odessy-11800551.html> (dostęp: 17.07.2023).

„sprzedał swoją duszę diabłu”⁴⁷, „Cyryl popełnił zbrodnie moralne, błogosławiąc wojnę z Ukrainą i w pełni popierał agresywne działania wojsk rosyjskich na terytorium Ukrainy”⁴⁸. Najczęściej zarzucano Cyrylowi kłamstwo i cynizm, np. w odniesieniu do słów: „Federacja Rosyjska nigdy nikogo nie zaatakowała”⁴⁹. Krytyka obejmowała również jego stan emocjonalny, np. „patriarcha Cyryl ponownie wpadł w delirium”. Tego rodzaju negatywny obraz był tworzony najczęściej w komentarzach dziennikarskich do informacji nieraz semantycznie neutralnych. Ilustracją tego może być depesza z 1 maja 2023 r. zatytułowana „Papież chce się spotkać z patriarchą Cyrylem”, która dotyczy zamrożonych z powodu wojny relacji między papieżem i patriarchą. Do tej informacji dziennikarka Ludmyła Żernowskaja dołączyła negatywny komentarz dotyczący różnych „grzechów” Cyryla: „(...) Jak wiadomo, zwierzchnik Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, Cyryl Gundiajew, usprawiedliwia rosyjską inwazję na Ukrainę i propaguje służbę w armii rosyjskiej. W marcu wręczył ikonę dowódcy Gwardii Narodowej Wiktorowi Zołotowowi, który stwierdził, że «przyspieszy to zwycięstwo» wojsk rosyjskich. Jesienią oświadczył, że Rosjanie będą mogli zmyć swoje grzechy, jeśli «poświęcą się», a chęć ratowania życia nazwał także wartością obcą Rosji. Cyryl nazwał niedawno «obronę ojczyzny» największym obowiązkiem i świętą sprawą”⁵⁰. Komentarz dziennikarki do informacji o potencjalnym spotkaniu papieża z patriarchą jest hasłowym powtórzeniem wcześniejszych jej depesz, m.in. z dn. 2 kwietnia 2023, w której czytamy: „We wrześniu zwierzchnik Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego powiedział, że okupanci zmyją swoje grzechy, jeśli poświęcą się w wojnie. Już zimą powiedział, że

⁴⁷ K. Shvarts, „*Tabachnyi mitropolit*” i agent KGB: vsplyli skandalnyye fakty o patriarkhe Kirille (video), unian.net 23.12.2022, <https://www.unian.net/russianworld/patriarh-kirill-oligarh-tabachnyi-mitropolit-i-agent-kgb-video-12087954.html> (dostęp: 17.07.2023).

⁴⁸ G. Bondar, *V UPTs MP trebuyut organizovat' tserkovnyi tribunal protiv patriarkha Kirilla*, unian.net 10.02.2022, <https://www.unian.net/society/v-upc-mp-trebuyut-organizovat-mezhdunarodnyy-cerkovnyy-tribunal-protiv-patriarha-kirilla-novosti-ukrainy-11781243.html> (dostęp: 13.06.2023).

⁴⁹ M. Gichko, „*Mezhdousobnaya boynia*”: patriarch Kirill otmetilsya tsinichnymi zayavleniyami o „malorossakh” v mire, unian.net 16.04.2023, <https://www.unian.net/russianworld/mezhdousobnaya-boynya-patriarh-kirill-otmetilsya-cinichnymi-zayavleniyami-o-malorossah-i-mire-12220794.html> (dostęp: 15.07.2023).

⁵⁰ L. Zhernovskaya, *Papa Rimskiy zayavil, chto khochet vstretit'sya z Patriarkhom Kirillom*, unian.net 1.05.2023, <https://www.unian.net/world/papa-rimskiy-zayavil-chto-hochet-vstretitsya-s-patriarkhom-kirillom-12239712.html> (dostęp: 25.06.2023).

chęć ratowania życia jest wartością obcą Rosji”⁵¹ oraz informacji z dn. 21 kwietnia 2023 r., w której spotykamy cytowane słowa Cyryla: „Obrona Ojczyzny jest największym obowiązkiem i świętą sprawą dla każdego człowieka”⁵².

W ramach krytycznej formy przekazu można wyróżnić szerokie stosowanie komentarzy ironicznych⁵³ oraz materiałów o charakterze parodystycznym i szyderczo-satyrycznym. Formę sensacyjno-skandaliczną przybierają przede wszystkim materiały odnoszące się do kompromitujących wydarzeń życia osobistego: bogactwa i luksusu, kontrabandy⁵⁴, a także bieżących wydarzeń, wymierzonych przeciwko Cyrylowi, jak materiał video przedstawiający happening w Moskwie, gdzie na placu katedralnym zostały napisane czerwoną farbą słowa: „Gundiaj, nie ubij” („nie zabijaj”) ⁵⁵. Jeden z materiałów video jest satyryczną produkcją UNIAN-u: wprowadzie postać Cyryla pojawia się w nim marginalnie, niemniej w tytule wybrzmiewa z całą siłą fraza: „Cyryl stał się gejem”. Do tego można dodać materiał parodystyczny zamieszczony na oficjalnej stronie jednej z rezydencji Cyryla w wyniku ataku hakerskiego, w którym pojawia się informacja na temat rzekomego błogosławieństwa udzielonego przez

⁵¹ L. Zhernovskaya, *Patriarkh Kirill prizval bogatykh skinut'sya na nuzhdy Rossii, chtoby „obresti spaseniye”*, unian.net 2.04.2023, <https://www.unian.net/russianworld/patriarh-kirill-prizval-bogatykh-skinutsya-na-nuzhdy-rossii-chtoby-obresti-spasenie-12203262.html> (dostęp: 25.06.2023).

⁵² L. Zhernovskaya, *„Svyatoye delo”: Patriarkh Kirill nazval tsel' voyny v Ukraine*, unian.net 21.04.2023, <https://www.unian.net/russianworld/patriarh-kirill-nazval-voynu-v-ukraine-svyatym-delom-dlya-kazhdogo-12228069.html> (dostęp: 25.06.2023).

⁵³ „(...) ironia zawsze negatywizuje systemową (dosłowną) treść użytego w takim trybie określenia, co jest podstawą do wyróżniania opartych na ironii rozmaitych deprecjatywnych illokucji – drwiny, szyderstwa, kpiny, a nawet obelgi (znieśławienia w rozumieniu Kodeksu karnego), ale też – w pewnych warunkach komunikacyjnych – ironia może fundować takie akty mowy, jak: żart, kawał, przekomarzanie się (...)”. Zob. K. Kłosińska, R. Zimny, P. Żukiewicz, *Sprawozdanie ze stanu ochrony języka polskiego za lata 2016–2017 – Język informacji politycznej*, 2018, <http://www.rjp.pan.pl>, s. 16.

⁵⁴ V. Prokhorenko, *Patriarkh byl shpionom KGB v Shveysarii*, unian.net 5.02.2023, <https://www.unian.net/russianworld/smi-vyyasnili-chem-zanimalsya-patriarh-kirill-v-ryadah-kgb-v-zheneve-12134079.html> (dostęp: 30.07.2023).

⁵⁵ L. Zhernovskaya, *V Moskve vozle Khrama Khrista Spasitela poyavilos' obrashcheniye k patriarkhu Kirillu (video)*, unian.net 12.01.2023, <https://www.unian.net/russianworld/antivoennaya-akciya-v-moskve-devushka-pustila-v-reku-plakat-12107244.html> (dostęp: 15.07.2023).

patriarchę ukraińskim siłom zbrojnym⁵⁶. Niewątpliwie tego rodzaju informacje i gatunki dziennikarskie wykorzystujące narzędzia agresji językowej nie mogły pozostawać obojętne na wizerunek Cyryla⁵⁷. Skala i intensywność zastosowanych środków dyskredytacji wizerunku patriarchy Cyryla pozwala mówić o świadomym i intencjonalnym stosowaniu strategii negatywizmu.

WNIOSKI

W wyniku przeprowadzonych badań sfalsyfikowano pierwszą hipotezę kierunkową (HK1), iż wypowiedzi i działania patriarchy Cyryla przekazywane przez portal unian.net nie wykazują znamion agresywnego zaangażowania politycznego, dlatego nie dają podstaw do migracji wiernych z UKP (PM) i jednocześnie potwierdzono prawdziwość drugiej hipotezy kierunkowej (HK2). Także potwierdzono słuszność trzeciej hipotezy kierunkowej (HK3), iż komentarze, wypowiedzi ekspertów i inne materiały zredagowane przez UNIAN osadzają wypowiedzi i działania patriarchy w kontekście agresywnej polityki Rosji przeciwko Ukrainie, z tej racji dają prawo do krytycznej oceny UKP (PM), i tym samym wykluczono zasadność czwartej hipotezy kierunkowej (HK4).

Weryfikacja hipotez badawczych dała jednoznaczną odpowiedź na pytanie o przesłanki, na podstawie których został zbudowany wizerunek patriarchy Cyryla w przekazach agencji UNIAN. Jest nią strategia negatywizmu medialnego, polegająca na intencjonalnym włączeniu obrazu Cyryla, jako zwierzchnika RKP, w kontekst negatywnej narracji na temat konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. W badanych depešach UNIAN-u można mówić o stosowaniu rodza-

⁵⁶ A. Pecheniuk, *Rezidentsiya patriarkha RPTs Kirilla „blogoslavila” kontrnastupleniye VSU*, unian.net 27.05.2023, <https://www.unian.net/curiosities/rezidenciya-patriarkha-rpc-kirilla-blogoslavila-kontrnastuplenie-vsu-12272469.html> (dostęp: 25.06.2023).

⁵⁷ „Agresja językowa – działanie językowe mające uczynić odbiorcy lub przedmiotowi wypowiedzi szkodę. Obejmuje następujące formy działań językowych: 1) jawne: a) krytyka i nagana, b) potępienie i osądzanie; 2) zakamuflowane: a) podejrzenie, posądzenie, pomówienie, b) kalumnia, oszczerstwo, potwarz, c) plotka, d) zdrada, denuncjacja, donos, anonim, e) dowcip i kawał, f) ironia. Z kolei formy agresji językowej dokonywane na forum publicznym dzielą się na: a) kompromitowanie, b) oskarżanie, c) podżeganie, d) ośmieszanie, wyśmiewanie, e) kpina, drwina, szyderstwo”. Zob. K. Kłosińska, R. Zimny, P. Żukiewicz, *Sprawozdanie...*, dz. cyt., s. 46.

ju negatywnej kliszy⁵⁸ w opisie i przedstawianiu osoby, wypowiedzi i działań Cyryla, w tym z wykorzystaniem materiałów kompromitujących i skandalizujących. Norwescy badacze, Johan Galtung i Mari Holmboe Ruge (1965), autorzy hipotezy kumulacji, już przeszło pół wieku temu podkreślali znaczenie skandalu, będącego rodzajem wiadomości o charakterze negatywnym dotyczących znanych osób⁵⁹. To tłumaczy epatowanie przez ukraińską agencję informacyjną nie tylko kontrowersyjnymi wypowiedziami Cyryla, ale również pikantnymi wydarzeniami z jego prywatnego życia. Jest to zamierzone działanie. Można tu mówić wręcz o swoistym progresywnym negatywizmie, dobrze znanym z pola medioznawczego. To, co negatywne, bardziej przyciąga uwagę odbiorcy medialnego, a w rezultacie przyczynia się do wzrostu zainteresowania mediów określoną kwestią⁶⁰.

Tak jednoznaczny, spójny i wyrazisty przekaz na temat religijnego przywódcy rosyjskiego prawosławia nie mógł obejść się bez reperkusji dla prawosławnych, dla których pozostaje duchowym przywódcą. Potwierdzają to dane statystyczne zgromadzone i zanalizowane przez ukraińską sondażownię socjologiczną – Centrum Razumkowa (Razumkov Centre). Dane zebrane w listopadzie 2023 r. jednoznacznie pokazują, że stosunek Ukraińców do UKP (PM) był negatywny (stosunek pozytywny – 12%, obojętny – 19% i negatywny – 58,5%), który nasilił się w wyniku rozpoczęcia wojny w 2022 r. (w 2021 r. odpowiednio 34%, 24% i 20%) i wyrażał się częściej niż w stosunku do jakiejkolwiek innej organizacji religijnej w Ukrainie⁶¹. Większość przedstawicieli badanych grup wyznaniowych miało negatywny stosunek do UKP (PM) (z wyjątkiem wiernych samego UKP (PM), którzy byli w większości nastawieni pozytywnie, oraz tych, którzy nie identyfikują się z żadną religią, z których względna

⁵⁸ Termin cliché oznacza „negatyw”, działanie, które opiera się wybiórczym podejściu do informacji, opinii, opisu faktów, wskutek czego powstaje zniekształcony obraz osoby, przedstawionej w kategorii negatywnej, nieraz przy użyciu materiałów skandalizujących.

⁵⁹ J. Galtung, M.H. Ruge, *The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers*, „Journal of Peace Research” 1965, no. 2(1), s. 71.

⁶⁰ J.T. Cacioppo, G.G. Berntson, *Relationship between attitudes and evaluative space: A critical review, with emphasis on the separability of positive and negative substrates*, „Psychological Bulletin” 1994, no. 115(3), s. 401.

⁶¹ Yu. Yakimenko, A. Bychenko, M. Mishchenko, *Ukaryins 'ke suspil'stvo ...*, dz. cyt., s. 18.

większość jest obojętna)⁶². Na pytanie: „W jakich warunkach powinien istnieć UKP (PM)?”, tylko 4,5% respondentów odpowiedziało, że powinien on działać bez żadnych ograniczeń, 3% – że może istnieć, ale jego oficjalna nazwa powinna wyraźnie wskazywać, że jest on integralną częścią RKP, 9% – że może działać dalej ale pod warunkiem, że ogłosi autokefalię i całkowicie wycofa się z kanonicznego podporządkowania RKP, 12% – że zjednoczy się z PKU, a większość (55,5%) jest zdania, że konieczne jest zakazanie działalności UKP (PM)⁶³. Oceniając rolę UKP (PM) na czasowo okupowanych terytoriach Ukrainy, 47% respondentów uznało, że przedstawiciele duchowieństwa UPC (MP) szerzą rosyjską propagandę, usprawiedliwiając działania Rosji, 34% respondentów było zdania, że współpracują z rosyjskimi władzami okupacyjnymi⁶⁴.

Reasumując, głęboka nieufność obywateli Ukrainy wobec działalności UKP (PM) wyrażona w wyżej przedstawionych badaniach opinii publicznej ma swoje wyraźne przyczyny. Są nimi przede wszystkim brak realnego odcięcia się UKP (PM) od struktur RKP, a w szczególności od ideologa *ruskiego miru* – patriarchy Cyryla, który w imię braterstwa i jedności Świętej Rusi usprawiedliwia wojnę, co więcej, błogosławi tych, którzy z bronią w ręku udają się na ukraińską ziemię, jądro Świętej Rusi i jej historyczną „chrzcielnicę”. Stąd zbieżność negatywnego wizerunku patriarchy moskiewskiego Cyryla z migracją wiernych z UKP (PM) do innych Kościołów prawosławnych nie tylko nie jest przypadkowa, ale ma uzasadnione przyczyny, które leżą przede wszystkim w zbrojnej agresji Rosji przeciw Ukrainie, która osobiście obciąża i dyskredytuje patriarchę Cyryla, jako przywódcę rosyjskiego prawosławia.

BIBLIOGRAFIA

- Baluk W., Doroshko M., *The role of the Russian Orthodox Church in the context of the Russian-Ukrainian armed conflict*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2021, nr LVI(3), 121-140.
- Cacioppo J.T., Berntson G.G., *Relationship between attitudes and evaluative space: A critical review, with emphasis on the*

⁶² Tamże, s. 19.

⁶³ Tamże, s. 21.

⁶⁴ Tamże, s. 22.

- separability of positive and negative substrates*, "Psychological Bulletin" 1994, no. 115(3), 401–423.
- Gackowski T., Łączyński M. (red.), *Analiza wizerunku w mediach. Podręcznik*, Wyd. CeDeWu, Warszawa 2008.
- Galtung J., Ruge M.H., *The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers*, „Journal of Peace Research” 1965, no. 2(1), s. 64-90.
- Karwat M., *O złośliwej dyskredytacji Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Kaus J., *Rola krytyki w kształtowaniu wizerunku człowieka w interakcjach międzyosobowych*, „Scripta Neophilologica Posnaniensia” 2019, nr XIX, s. 61-70.
- Leśniczak R., *Asocjacja negatywizmu i personalizacji jako narzędzie komunikowania politycznego podczas kampanii parlamentarnej w Polsce w 2019 r.*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2022, nr 65/2(250), s. 27-44.
- Leśniczak R., *Personalizacja wizerunku medialnego instytucjonalnego Kościoła katolickiego w kontekście nadużyć niektórych duchownych wobec nieletnich. Analiza polskich tygodników opinii (2018–2019)*, „Studia Medioznawcze” 2020, nr 21/2(81), s. 554-568.
- Łączyński M., *Analiza wizerunku*, [w:] *Metody badania wizerunku w mediach. Czym jest wizerunek. Jak i po co należy go badać*, (red.) T. Gackowski, M. Łączyński, CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 79-104.
- Michalczyk S., *Nauka o komunikowaniu masowym: struktura i charakter dyscypliny*, [w:] *Studia nad mediami i komunikowaniem masowym*, red. J. Fras, Toruń 2007, s. 11-27.
- Neuendorf, K., *The Content Analysis Guidebook*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA 2002.
- Plokhly S., Sysyn F., *Religion and nation in modern Ukraine*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Toronto-Edmonton 2003.
- Polantseva A., *„Simfoniya” vlastey v Vizantii i Rossii kak preymnitsy Vizantiyskoy imperii*, „Nauchnyi Zhurnal Kubanskogo Gosudarstvennogo Agrarnogo Universiteta” 2016, nr 118 (4), s. 1513-1529.
- Prasad D., *Content Analysis. A Method in Social Science Research*, [w:] D. K. Lal Das, V. Bhaskaran (Eds.), *Research Methods for Social Work*, Rawat, New Delhi 2008, s. 173-199.

Siljanovska L., *The Informative Function of the Media: Negativism and the Ideological Component of News*, „Media & Mass Communication. Journal of International Scientific Publications” 2014, Vol. 3, s. 64-70.

Suslov M., *The Russian Orthodox Church and the Crisis in Ukraine*, [w:] *Churches in the Ukrainian Crisis*, ed. A. Kravchuk, Th. Bremer, Palgrave Macmillan 2016.

Wojcik K., *Public relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2015.

Zolotov A., *The old new player*, “Russian Profile” 2010, no. 7(2).

NETOGRAFIA

Bondar G., *V UPTs MP trebuyut organizovat' tserkovnyi tribunal protiv patriarkha Kirilla*, unian.net 10.02.2022, <https://www.unian.net/society/v-upc-mp-trebuyut-organizovat-mezhdunarodnyy-cerkovnyy-tribunal-protiv-patriarkha-kirilla-novosti-ukrainy-11781243.html> (dostęp: 13.06.2023).

Boyko I., *Panin nazval „urodami” Putina i patriarkha Kirilla posle obstrela Odessy Rossiyye*, unian.net 25.04.2022, <https://www.unian.net/lite/stars/panin-otreagirowal-na-raketnyy-obstrel-odessy-11800551.html> (dostęp: 17.07.2023).

Brylov D., Kalenychenko T., Kryshchal A., *Mapping the Religious Landscape of Ukraine*, (Peaceworks no. 193), US Institute of Peace, Washington 2023.

Coyle J.J., *Ukraine May Be Getting Its Own Church, but Not as Fast as Poroshenko Thinks*, Atlantic Council 24.04.2018, www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-may-be-getting-its-own-church-but-not-as-fast-as-poroshenko-thinks (dostęp: 9.12.2023).

Gichko M., *„Byla zadacha vziat' nas golymi rukami”: patriarkh Kirill naszel „prichinu” voyny v Ukraine*, unian.net 10.04.2023, <https://www.unian.net/russianworld/byla-zadacha-vzyat-nas-golymi-rukami-patriarkh-kirill-naszel-prichinu-voyny-v-ukraine-12212535.html> (dostęp: 15.07.2023).

Gichko M., *Eks-namestnik Lavry „Pasha Mercedes” pytayetsya svyazat' s patriarkhom Kirillom*, unian.net 27.04.2023, <https://www.unian.net/society/eks-namestnik-lavry-pasha-mercedes-pytaetsya-svyazatsya-s-patriarkhom-kirillom-rossmi-12234867.html> (dostęp: 15.07.2023).

Gichko M., „*Mezhdousobnaya boynia*”: *patriarkh Kirill otmetilsya tsinichnymi zayavleniyami o „malorossakh” v mire*, unian.net 16.04.2023, <https://www.unian.net/russianworld/mezhdousobnaya-boynya-patriarkh-kirill-otmetilsya-cinichnymi-zayavleniyami-o-malorossah-i-mire-12220794.html> (dostęp: 15.07.2023).

Higgins A., *Evidence Grows of Russian Orthodox Clergy's Aiding Ukraine Rebels*, The New York Times 6.09.2014, www.nytimes.com/2014/09/07/world/europe/evidence-grows-of-russian-orthodox-clergys-aiding-ukraine-rebels.html (dostęp: 19.12.2024).

Kantar CMeter, *Reyting saytiv Kantar: ukrayintsy povernulisya do onlayn-shopingu*, detektor media 22.11.2022, <https://ms.detektor.media/trendi/post/30744/2022-11-29-reytyng-saytiv-kantar-ukraintsi-povernulysya-do-onlayn-shopingu/> (dostęp: 1.06.2023).

Kłosińska K., Zimny R., Żukiewicz P., *Sprawozdanie ze stanu ochrony języka polskiego za lata 2016-2017 – Język informacji politycznej*, 2018, <http://www.rjp.pan.pl>.

KMIS: *Bilshist' ukrayintsiv – za zaboronu UPTs (MP)*, BBC News Ukrayina 27.12.2022, <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64112628> (dostęp: 19.01.2024).

Kobzar Yu., *Glava RPTs patriarkh Kirill tsinichno prizval k peremiryu na Rozhdestvo*, unian.net 23.01.2023, <https://www.unian.net/war/voyna-v-ukraine-patriarkh-kirill-gundyaev-prizval-ustanovit-rozhdestvenskoe-peremirie-12100005.html> (dostęp: 17.07.2023).

Kozovaya L., „*Spasibo, russkiye brat'ya*”: *klirik zapisal emotsionalnoye video iz ruin cobora v Odesse*, unian.net 23.07.2023, <https://www.unian.net/war/spaso-preobrazhenskiy-sobor-v-odesse-razrushen-klirik-zapisal-emocionalnoe-video-novosti-odessy-12337764.html> (dostęp: 30.07.2023).

Lazur N., „*Eto kolybel nashey tsyvilizatsii*”: *rossiyskiy patriarch Kirill tsinichno prizval mir zashchitit' Lavru*, 24 Kanal 12.03.2023, https://24tv.ua/ru/vyselenie-monahov-iz-kievo-pecherskoj-lavry-patriarkh-kirill-zhaluetsja_n2272318 (dostęp: 21.07.2023).

Melnyk M., *Kanoniczne terytorium rosyjskiej Cerkwi prawosławnej. Co to jest?*, teologiapolityczna.pl 18.03.2022, <https://teologiapolityczna.pl/marek-melnyk-kanoniczne-terytorium-cerkwi> (dostęp: 15.07.2023).

Mikhailova N., *Metropolitan Onuphry: The Blame for the War That Is Going on Is Attributable Not to God, but to Man*, Pravmir.com

20.07.2015, www.pravmir.com/interview-with-metropolitan-onuphry-about-the-war-in-donbas (dostęp: 9.12.2023).

Orlova V., *Bunt w UPTs MP: sviashchenniki trebuyut odat' patriarkha Kirilla pod tserkovnyi tribunal*, unian.net 21.04.2022, <https://www.unian.net/society/bunt-v-upc-mp-svyashchenniki-trebuyut-otdat-patriarha-kirilla-pod-cerkovnyy-tribunal-novosti-ukrainy-11795469.html> (dostęp: 12.07.2023).

Otovskaya T., *Patriarkh Kirill naznachil glavnogo sviashchennika dla voyny v Ukraine*, unian.net 6.04.202, <https://www.unian.net/russianworld/patriarh-kirill-naznachil-glavnogo-svyashchennika-dlya-voyny-v-ukraine-foto-12208350.html> (dostęp: 12.07.2023).

Pecheniuk A., *Rezidentsiya patriarkha RPTs Kirilla „blogoslavila” kontrnastupleniye VSU*, unian.net 27.05.2023, <https://www.unian.net/curiosities/rezidenciya-patriarha-rpc-kirilla-blagoslovila-kontrnastuplenie-vsu-12272469.html> (dostęp: 25.06.2023).

Postanova Soboru Ukrayins'koy Pravoslavnoy Tserkvy vid 27 travnia 2022 roku, news.churuch.ua 27.05.2022, <https://web.archive.org/web/20220528095136/https://news.church.ua/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnja-2022-roku/> (dostęp: 17.01.2024).

Prokhorenko V., *Patriarkh byl shpionom KGB v Shveytsarii*, unian.net 5.02.2023, <https://www.unian.net/russianworld/smi-vyyasnili-chem-zanimalsya-patriarh-kirill-v-ryadah-kgb-v-zheneve-12134079.html> (dostęp: 30.07.2023).

Putin V., *Interv'yu Olivyeru Stounu*, Kremlin.ru 19.07.2019, <http://kremlin.ru/events/president/news/61057> (dostęp: 24.09.2022).

Russian Holy Synod Issues Statement on Lawlessness and Violence in Ukraine, Pravmir.com 28.02.2019, www.pravmir.com/russian-holy-synod-issues-statement-on-lawlessness-and-violence-in-ukraine (dostęp: 12.01.2024).

Shvarts K., *„Tabachnyi mitropolit” i agent KGB: vsplyli skandalnye fakty o patriarkhe Kirille (video)*, unian.net 23.12.2022, <https://www.unian.net/russianworld/patriarh-kirill-oligarh-tabachnyy-mitropolit-i-agent-kgb-video-12087954.html> (dostęp: 17.07.2023).

UPTs i dali ye chastinoyu Rosiys'koy pravoslavnoy tserkvy – vysnovok spetskomisyyi. Shcho tse znachyt?, BBC News Ukrayina 1.02.2023, <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64485904> (dostęp: 13.01.2024).

Yakimenko Yu., Bychenko A., Mishchenko M., *Ukaryins'ke suspil'stvo, derzhava i tserkva pid chas viyny. Tserkovno-religijna sytuatsiya v Ukrayini – 2023*, Razumkov Tsentre, Konrad Adenauer Stiftung, Kyiv 2023, s. 18, <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/19/2023-Religiya-F.pdf> (dostęp: 1.02.2024).

Zhernovskaya L., *Papa Rimskiy zayavil, chto khochet vstretit'sya z Patriarkhom Kirillom*, unian.net 1.05.2023, <https://www.unian.net/world/papa-rimskiy-zayavil-chto-hochet-vstretitsya-s-patriarkhom-kirillom-12239712.html> (dostęp: 25.06.2023).

Zhernovskaya L., *Patriarkh Kirill prizval bogatykh skinut'sya na nuzhdy Rossii, chtoby „obresti spaseniye”*, unian.net 2.04.2023, <https://www.unian.net/russianworld/patriarkh-kirill-prizval-bogatyh-skinutsya-na-nuzhdy-rossii-chtoby-obresti-spasenie-12203262.html> (dostęp: 25.06.2023).

Zhernovskaya L., *„Svyatoye delo”: Patriarkh Kirill nazval tsel' voyny v Ukraine*, unian.net 21.04.2023, <https://www.unian.net/russianworld/patriarkh-kirill-nazval-voynu-v-ukraine-svyatym-delom-dlya-kazhdogo-12228069.html> (dostęp: 25.06.2023).

Zhernovskaya L., *V Moskve vozle Khrama Khrista Spasitela poyavilos' obrashcheniye k patriarkhu Kirillu (video)*, unian.net 12.01.2023, <https://www.unian.net/russianworld/antivoennaya-akciya-v-moskve-devushka-pustila-v-reku-plakat-12107244.html> (dostęp: 15.07.2023).